

ВОВЕД ИЛИ УВОД?

Последниве неколку години во печатот, на телевизијата, во пишуваниот и говорниот јазик сè почесто се чита и слуша сложената именка *вовед*, покрај постарата и сè поретко употребувана препозиционална сложенка *увод*. Тоа е бездруго повод за размисла која од овие две именки е својствена за македонскиот јазик и зошто.

А. Морфо-фонемски закономерности на вториот дел

Познато е дека во споредба со самогласката е во состав на коренот од глаголите што ја содржат (сп. *бер-е*, *иџеч-е*, или сложените *из-бер-е*, *ис-иџеч-е*, *ири-леџ-а*, *из-лез-е*), глаголските именки изведени од истиот тој корен ја содржат одгласната о-степен (на пр. *из-бор*, *ис-иџок*, покрај *иџок*, *ири-лоџ*, *из-лоџ*).

Партиципите на перфектот пак, го содржат истиот вокализам (в. *исиџечен*, *излезен*), или пак не содржат вокал, односно се оформени со нулта степен од глаголскиот корен, како на пр. во *избран*. Тие, се разбира, имаат пасивно значење.

Од друга страна, од оформените именки се изедуваат придавки со активно значење. Така на пр., од *избор* имаме *изборен молк*, наспроти *избран член*, или *увозен биланс*, противпоставен на *увезена стока* итн.

Од приведените примери е јасно дека следиме два (*излезе*, *излоџ*, *излезен*) или три одгласни степени (*избере*, *избор*, *избран*) од еден ист корен. Ваквата одлика е својствена и за другите индоевропски јазици: сп. мик. - грч. рере, *[pher-ei]*, покрај *di-pte-ra-po-ro*, *[diphthera-phor-os]* ст.-грч. фѐр-ω, фор-ос, δι-φρ-ος што претставуваат паралели на македонските **бер-*, **бор-*, **бр-*, (односно тие се по потекло од индоевропскиот корен **bher-/bhor-/bhr-*), лат. *tego, toga*, или англ. *sing, song*, семантички соодветна на македонската паралела *иџе*, *иџој*.

Очигледно е дека на оваа група корени, кои покажуваат различни одгласни степени, ѝ припаѓа и коренот *вед-/* вод- (сп. ст. - вести од *вед-*iii*). Во македонскиот се запазени: а. **сложени глаголи** изведени од одгласната е-степен од коренот: *преведе, изведе, доведе, одведе*; б. **партиципи**: *преведен, изведен, доведен, одведен*, со пасивно значење; в. **именки** со о-одгласна степен *превод, извод, довод, одвод* (покрај простата глаголска именка *вод*, што се употребува во војничката терминологија) и г. **придавки** изведени од именката, со активно значење: *изводен, преводен, доведен, одводен*.

Б. Морфофонемско-семантички одлики на вториот дел

Не е едноставно прашање како ќе се оформи зборот, зошто токму од начинот на формирањето зависи и неговото значење, како и значењето на изведенката од него. Семантичкиот развој е нераскинливо врзан за одгласната степен што ја содржи определен збор и неговите извенки: имено, партиципот на перфектот има *пасивно значење*, а посвојните придавки изведени од именката - *активно*.

Токму тоа е она што пречи во употребата на синтагмата *воведен збор*: аналогијата со *преведен (iitekci)*, *изведен (збор)*, *доведен, одведен*, упатува на значењето упатен во нешто, оној што знае како и зошто постапува вака или онака. Истата одгласна степен секако го отежнува, или поскоро го оневозможува активното значење - сп. и *исiiече, исiiечен*, наспроти *исiiок, iipoiok, doiok*, односно извенките *iipoiocни вода, исiiочна ciipрана, doiочна*, покрај *ми doiече силен Вардар*, или *doiечен* итн.

Семантичката противпоставеност меѓу *преведен* и *преводен* би ја објасниле на следниов начин: *преведен iitekci* е оној што содржи превод од еден јазик на друг, а *преводен* оној што му припаѓа на *преводoi*; така на пр., зборуваме за стилските одлики на преводниот текст наспроти оние на оригиналниот итн.

Исто така не треба да се губи од вид и големата разлика во значењето меѓу *излез* и *излоџ*, сп. *излезе* или *влез* и *влоџ* покрај *влезе* и др.

И заради овие морфолошко - семантички причини, прифаќањето на сложената именка *вовед* би било навистина проблематично.

Од морфофонемска пак гледна точка, таа отскокнува од бројните сложенки изведени од истиот прост глагол: *превод, извод, довод, одвод* (покрај простиот збор *вод* или *водовод*, во состав на сложенка надвор од предложените). Прост коренски збор со е-одгласна степен во македонскиот јазик не ни е познат.

Од кажаново произлегува, дека во македонскиот јазик има фонетска, морфолошка и семантичка подлога за прифаќањето на - вод како втор дел од пропозиционалната сложенка. Закономерност и во современиот македонски јазик, како што е впрочем правило и во другите индоевропски јазици - наследство и практика на употребата во македонскиот, со која тој природно си ги носи одликите заеднички за семејството на индоевропските јазици.

В. Прв дел

Основното прашање што треба да си го поставиме за првиот дел од препозиционалната сложенка *увод*, е следново: - Својствен ли е префиксот и преверб *у* - за македонскиот јазик и се употребува во него или не?

Со него се оформени именките: *украс, усѝех, уѝлав, уѝлед, уѝоѝпреба*; во административниот јазик (и пошироко): *уѝаѝсѝво, указ, увоз, уѝрава, уѝис*; граматички: *удвоен*; како прв дел од глаголите: *усвои, уѝаѝи, усмери, украде, усѝа(се), усѝокои, убеди, узна, укажа, удоми(се), уби, умре, уѝврди*, придавките: *ужален* (сп. српско-хрв. *ожалошћен*), *уѝлашен*; во говорниот *умеси, уѝреало, уѝеѝа, уѝлакана, уроци* и др.

Ако се прифатат изнесените паралели, произлегува дека препозиционалната сложена именка својствена за македонскиот јазик е *увод* (односно правилната од неа изведена придавка *уводен*), а не *вовед* и *воведен*.

Изборот на употребата, како и одговорноста (аналогното оформување на примери како ? **ѝре-вед, *дoved, *од-вед*, односно ? **в(о)крас, *в(о)ѝлед, *в(о)беди, *в(о)мре*), во секој случај остануваат индивидуални.

Margarita BUZALKOVSKA - ALEKSOVA

VOVED OR UVOD?

(Summary)

During the past several years the form *voved* (introduction) has prevailed in standard Macedonian instead of the previously used prepositional compound noun *uvod*. This is the subject of the analysis, which shows that verbal nouns derived from roots with an e-grade, contain an o-grade of the same root, both in simplex and in compounds. Consequently, the perfect participle, derived from the perfect tense is an e-grade, or a zero grade of the verbal root, e.g. 3rd p. sg. *pre-vede* (he) translated) and *pre-veden tekst* (a translated text). On the other hand a possessive adjective *prevoden* is derived from the prepositional compound *pre-vod* (translation). For these reasons the artificially created compound *voved* is irregular it contains a second part with the same vowel grade as that of the compound verb *vovede*, which gives the same form, *voveden*, for both derivatives: the perfect, passive participle and the possessive adjective derived from the compound noun.

The phonetic, morphological and semantic characteristics of many other examples show that *uvod* is the correct form in Macedonian.